

РОБОТА З ТЕРМІНАМИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ ПРИ ФОРМУВАННІ ІСТОРИЧНИХ ПОНЯТЬ

A *Висвітлюються актуальність та практичні прийоми роботи на уроках історії з термінами як невід'ємної складової для формування історичних понять у процесі навчання.*

Ключові слова: термін, історичне поняття, компетентність.

Олена Безноско. Работа с терминами на уроках истории при формировании исторических понятий.

A *Освещаются возможности, актуальность и практические приёмы работы на уроках истории с терминами как неотъемлемой составной в формировании исторических понятий в процессе обучения.*

Ключевые слова: термин, исторические понятия, компетентность.

Elena Beznosko. Working with terms at history lessons for the formation of historical concepts.

S *The article highlights the possible relevance and practical techniques for working on the lessons of history with the terms as an integral part in the formation of historical concepts in the learning process.*

Key words: term historical concepts, competence.

Постановка проблеми. Сучасна освіта висуває високі вимоги до гуманітарного рівня підготовки випускників шкіл і набуття ними історичних предметних компетенцій. Саме компетентність учнів покладена в основу нового Державного стандарту, який поступово впроваджується в навчальний процес.

Аналіз останніх досліджень. У сучасних публікаціях з методики викладання історії авторів О. Пометун, Л. Пилипчатіної, І. Суценок, І. Баранової [6] висвітлюються загальні положення формування понять на уроках історії. Д. Десятов висвітлив структурно-системний підхід у роботі з історичними термінами [4]. В. Магдич запропонувала використання графічних схем при поясненні юридичних термінів у викладанні курсу історії [5]. Питання класифікації, структури, способів визначення та шляхи формування понять дослідив С. Терно [7; 8].

Мета даної роботи полягає в узагальненні власного досвіду автора щодо роботи над формуванням історичних понять.

Виклад основного матеріалу. Сучасна освіта висуває високі вимоги до рівня підготовки випускників шкіл і набуття предметних компетенцій. Саме компетентність учнів покладена в основу нового Державного стандарту, який поступово впроваджується в навчальний процес. Історична компетентність випускника вимагає вміння формувати свою позицію в обговоренні певних проблем, використання в якості аргументації історичних фактів, аналізу, співставлення, сформованість світогляду. Для того, щоб підготувати випускника згідно з вимогами, потрібно, перш за все, розвивати мову дитини. Існують певні вимоги до мовленевих здібностей на уроках історії. Крім загальних вимог, як: змістовність, послідовність і логічність існують і певні специфічні для викладання предмета – використання історичної лексики та володіння історичними поняттями і відповідною термінологією. Процес над формуванням історичних понять належить до теоретичного компоненту складу навчального історичного матеріалу і є важливою складовою шкільної освіти. Оволодіння історичними поняттями свідчить про засвоєння учнями найважливіших характерних ознак історичних фактів. Для цілеспрямованої роботи треба уявити структуру поняття: поняття = термін + визначення.

Термін (в перекладі з лат. – кордон, кінець) – слово або сполучення слів, що означають як конкретні, так і абстрактні явища.

Погане засвоєння дітьми термінів на уроці створює чимало проблем. Частина учнів погано розуміє розповідь і пояснення вчителя, тому що рівень володіння історичними та суспільствознавчими термінами вкрай низький. Така невідповідність володіння поняттями та термінами вчителя й учнів є головною проблемою навчання. Знаходячись у стані термінологічної неосвіченості, учні втрачають зацікавленість до вивчення предмета в цілому, припиняють активно працювати на уроці, нездатні самостійно працювати з параграфом підручника тощо.

Але чимало і таких дітей, які не розуміють абсолютної залежності глибини їх історичних знань від термінологічної освіченості. Тому частиною роботи вчителя щодо здійснення мотивації до вивчення історії взагалі має стати поведінка підопічних до усвідомлення того, що вони без володіння термінами не зрозуміють предмета, навіть якщо будуть вчити напам'ять усі параграфи та конспекти. Тож, постає завдання для вчителя працювати над формуванням мотивації до оволодіння учнями історичної термінології, бо в гіршому випадку учні не зможуть засвоїти запропоновану програму з предмета. Та оскільки невід'ємною складовою навчального процесу в наш час є складання тестів ЗНО та ДПА відповідно до Державних стандартів, то зрозуміло, що дитина в майбутньому отримує цілу низку проблем щодо власної реалізації в житті.

Серед викладачів суспільствознавчих дисциплін поширеним є застосування технології критичного мислення, яку активно впроваджує О. Пометун. Вона також значне місце в роботі надає формуванню понять і термінологічного словника учня.

Таким чином, однією з основних проблем у викладанні як історії, так і суспільствознавчих дисциплін – проблема оволодіння учнями спеціальних термінів. Це завдання ускладнюють такі обставини як: велика кількість понять запропонована для запам'ятовування; незначний словниковий запас слів у дітей; багато термінів використовується рідко; вікові обмеження дитини для розуміння певних явищ.

Уже в перший рік вивчення історії учні зустрічають такі терміни, як: полуддя, двопілля, влада, держава. Вчитель має використовувати цю термінологію на заняттях, але через нестачу часу не розкриває їх значення. В учнів через пасивну роботу вчителя над термінологічною освітою формується життєво-побутова уява про терміни. Яскравий приклад такому світосприйняттю надає шолоховський герой дід Щукар

у бесіді з козаками:

– Ажиотаж-то? Ну, это когда кругом тебя красота. «Жи» означає: живи, радуйся на белый свет... Ну, многие слова я и без всяких пояснений понимаю... К примеру, что означает «монополия»? Ясное дело – кабак, ...акварель – это хорошая девка» [10, с. 251–252].

На цьому рівні «пізнання» знаходиться багато учнів: древляни – стародавні люди, смерди – принизливо образливе слово, інститут президенства – інститут з підготовки президентів...

Із часом такі терміни взагалі випадають із пам'яті дитини або відбувається плутанина близьких за зовнішнім звучанням, але далеких за значенням термінів, наприклад: народ – народники – народовці; націоналізація – конфіскація – експропріація; слов'яни – ловени – словенці; реформа – Реформація.

Традиційно дитині, яка зустріла незнайоме слово, радять звернутись до словників. Але, відкривши їх, вона зіткається з новими труднощами—багатослів'я, запутаність, складність. У дитини відбувається внутрішнє відторгнення, «опускаються руки».

Як же вчителю подолати труднощі в досягненні результатів і навчити дитину розуміти і користуватись термінами?

Методичні посібники містять чимало пропозицій, але в своїй практиці віддаємо перевагу кільком прийомам. По-перше, з 5 класу в зошиті пропонуємо розкреслити широке поле зліва, що призначені для винесення на них тільки термінів і дат, обов'язкових для запам'ятовування. Таке виокремлення стимулює ще й зорову пам'ять, і навіть гортання сторінок зошиту сприяє пасивному повторенню терміну (чи дати). У 6–7 класах пропонується складання кросвордів, застосовуємо їх, але не часто, адже має бути задіяний весь клас і будь-яка діяльність дитини має бути відзначена. На це не завжди вистачає часу, і далеко не всі діти охоче складають кросворди. Частіше використовуємо усні змагання між дітьми за трьома рядами за принципом «за визначенням назвати термін», адже елемент гри і змагання природні для дітей цього віку і навіть слабкі учні краще запам'ятовують нові терміни.

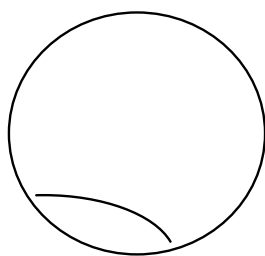
У 8–9 класах використовуємо методи навчання над формуванням понять і термінів за таким алгоритмом: *термін – визначення – історичний період появи – приклад* (історична подія). Це особливо дієвий спосіб при роботі над усвідомленням понять, які схожі за значенням (*конфіскація, секуляризація, експропріація, націоналізація*).

Хороший результат дає ситуація, коли терміни можна порівнювати, наприклад: майстерня – мануфактура – завод, повстання – війна – революція, монархія – республіка...

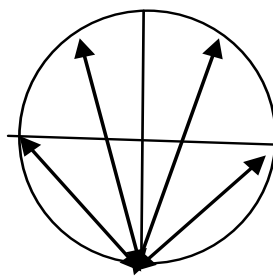
Не можна забувати старий спосіб роботи з картками, які можуть бути складені як для роботи самостійно учнем, так і для роботи в парах чи в групі. Це можуть бути картки з такими видами завдань, як: перелік термінів, які потрібно розкрити; перелік термінів, які треба класифікувати за періодами або темами (або іншим критеріями); написати терміни, якими необхідно користуватись для висвітлення теми (або явища чи періоду), терміни-антоніми або синоніми.

На уроках узагальнення навчального матеріалу застосовуємо завдання, в яких треба знайти помилку в уживанні термінів (наприклад, учень у розповіді стверджує, що художники малювали на стінах храмів і палаців фрески й мозаїки. Чи правильно це?). У старших класах краще сприймається вправа «Знайди помилку в тексті»; пояснити походження і зміст прислів'я та приказок, що зустрічаються в тексті, наприклад: «Що впало – те й пропало», «Ратиця вівці перетворює пісок у золото»... Пояснити походження і зміст афоризмів та історичних епітетів (наприклад, «Бостонське чаювання», «Державна – це я!», «криваві закони», «непереможна армада»...). Охоче сприймають діти вправу після вивчення теми «Аукціон», де учні мають якомога більше назвати понять саме з цієї теми. Усі поняття записуються на дошці. Коли підведено результати цієї вправи, пропонуємо розставити терміни в логічній послідовності. Як правило, це завдання під силу сильнішим учням.

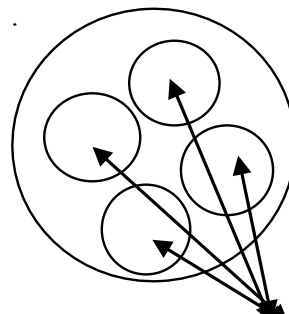
Для пояснення певних термінів іноді використовуємо також і графічні схеми. Так у курсі історії України 8 класу зустрічаються терміни «автономія», «федерація», «конфедерація». Для розуміння понять даємо визначення та підкріплюємо такими схемами:

суб'єкти автономії

суб'єкти федерації

суб'єкти конфедерації

Література

Наступний крок – обрати схему для характеристики становища українських земель згідно з: а) Переяславською угодою (1654), б) Гадяцькою угодою (1658), в) Переяславською угодою (1659), г) Слободищенським трактатом (1660).

Іноді пропонуємо учням виконати тести із завдань ЗНО різних років, у яких перевіряється саме володіння термінологією. На учнів середньої вікової категорії це складає враження. Процес навчання за таких умов стає захоплюючим, посилює у дітей почуття самоповаги, віру в необмеженість пізнавальних можливостей. Наведені приклади з досвіду роботи над історичними термінами і поняттями не є вичерпними, адже використання ІКТ в навчальному процесі відкриває нові можливості для вчителя. Але оскільки інтерактивні дошки та навіть стаціонарний комп'ютер у кожному класі – це все ще утопія, то висвітлені методи та прийоми досить прості у використанні і в той же час дозволяють розраховувати на непоганий результат навіть у слабких учнів.

1. Вяземский Е. Е. Методика преподавания истории в школе / Е.Е. Вяземский, О.Ю. Стрелова – М. : Владос, 2004. – 350 с.
2. Вяземский Е.Е. Методика преподавания истории в школе / Е.Е. Вяземский, О.Ю. Стрелова – М. : Владос, 2006. – 252 с.
3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. №1392.
4. Десятов. Д.Л. Структурно-системний підхід у роботі з історичними термінами та поняттями / Д.Л. Десятов. // Історія та правознавство. – 2005. – №32. – С. 8–10.
5. Магдич В. Використання графічних схем при поясненні юридичних термінів і понять у викладанні курсу історії / В. Магдич // Історія в школі. – 2002. – №3. – С. 42–44.
6. Пометун О. Основи критичного мислення : навчальний посібник для учнів старших класів загальноосвітньої школи / О. Пометун, Л. Пилипчатина, І. Сущенко, І. Баранова. -Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. – 216 с.
7. Терно С. Історичні поняття: структура і способи визначення / С. Терно // Історія в школах України. – 2003. – №3. – С. 36–37.
8. Терно С. Ознайомлення учнів із системою понять історичних курсів (класифікація та шляхи формування понять) / С. Терно // Історія в школах України. – 2004. – №3. – С. 24–25.
9. Хейлик Л. Організація словникової роботи на уроках історії / Л. Хейлик // Історія в школах України. – 2004. – №3. – С. 43–44.
10. Шолохов М.А. Собр. соч. в 8 т. / М.А. Шолохов. – М. : Мысль, 1980. – С. 251–257.